

Лекція 7

Науковий та освітній виміри сталого розвитку суспільства

1. Роль науки та освіти у визначенні засад сталого розвитку.
2. Зміцнення наукової бази з метою сталого розвитку і нового управління.
3. Вдосконалення довгострокових наукових оцінок і прогнозів.

1. Аналіз найбільших екологічних катастроф світу, проведений групою висококваліфікованих фахівців з різних країн, показав, що однією з основних причин виникнення кризових явищ, як і в цілому відставання у виконанні Програми дій “Порядок денний на XXI століття”, є загальний низький рівень екологічної культури і освіченості, а також недостатня увага до розвитку фундаментальної екологічної науки в усьому світі. Цей висновок лише підтверджує очевидний факт, що уряди і громадськість все ще не поставили на рівень найвищих пріоритетів освіту в інтересах екологічно збалансованого розвитку, широке розповсюдження екологічного виховання, культури і науки як основних компонентів екологічно безпечної поведінки людей.

Генеральна Асамблея ООН оголосила з 2005 року початок Декади освіти в інтересах екологічно збалансованого розвитку. Це означає, що освіті в інтересах сталого розвитку належить зайняти чільне місце серед пріоритетів сталого розвитку в XXI столітті. Освіта для сталого розвитку (ОСР) і наука стають одним з основних важелів сталого розвитку, інструментом збалансованої діяльності людини, удосконалення науково-технічної бази і технологій виробництва та природокористування з урахуванням можливостей біосфери та необхідності збереження її параметрів.

У формування нової парадигми сучасної свідомості і культури, створення системи освіти та виховання для гармонійного і сталого суспільного розвитку свій внесок мають зробити не лише фахівці-екологи, а представники різних галузей науки, різних рівнів і напрямів освіти – економісти, соціологи, культурологи, психологи, політологи та ін. Хоча зрозуміло, що ключову роль мають відігравати представники тих наукових галузей, які безпосередньо причетні до нагляду за функціонуванням біосфери, літосфери, гідросфери, атмосфери тощо.

Одним з основних завдань науки у сприянні розробці адекватної екологічної політики та політики сталого розвитку у межах процесу прийняття управлінських рішень є надання повної і об'єктивної інформації. Виконання цього завдання вимагає поглиблення наукового розуміння світу, удосконалення довгострокових наукових оцінок, посилення наукового потенціалу в усіх країнах світу, задоволення потреб наукових установ, що виникають у процесі їхньої роботи. Особливої уваги потребує вироблення нових наукових знань у таких галузях як глобальне потепління, зміна клімату, наслідки підвищення рівня споживання ресурсів, демографічні тенденції, погіршення стану навколишнього середовища. Зміни в цих та інших галузях мають бути врахованими при розробці довгострокових стратегій розвитку.

Наукова оцінка нинішніх умов і перспектив земної системи відіграє важливу роль у визначенні обґрунтованих цілей сталого розвитку, у процесі прийняття рішень. Наука повинна дати все більшу віддачу, мати тісну взаємодію з суспільством, аби покращити розуміння світу широким загалом. Це потребує підвищення наукового потенціалу в усіх без винятку країнах, особливо – у країнах, що розвиваються. У цьому плані особливе значення має повномасштабна участь вчених країн, що розвиваються, у міжнародних науково-дослідних програмах щодо глобальних проблем, навколишнього середовища і розвитку. Це створює більш рівноправні умови для участі у міжнародних переговорах з глобальних екологічних проблем та проблем розвитку.

2. Сталий розвиток для визначення довгострокових перспектив, врахування наслідків глобальних змін на місцевому, національному, регіональному рівнях управління, вимагає залучення найбільш надійних наукових знань. Відповідно до результатів наукових

досліджень та нових наукових знань процес розвитку отримує постійну переоцінку під кутом зору зменшення впливу використання ресурсів на земну систему. Але й цього виявляється недостатньо, майбутнє уявляється невизначеним, і можуть виникнути непередбачувані обставини. Це вимагає більш високого ступеня наукової обґрунтованості, надійності політики управління природокористуванням і процесом розвитку.

Причому, завжди має бути низка науково обґрунтованих альтернатив, аби забезпечити гнучке реагування на непередбачувані явища. Надзвичайно важливо при цьому забезпечити надійний зв'язок між вченими, представниками адміністрації та широкою громадськістю, інтереси якої висловлюються як урядовими, так і неурядовими громадськими організаціями.

Важливим завданням для всіх країн є визначення (за необхідності – у співпраці з міжнародними організаціями) досягнутого рівня наукових знань, потреб і пріоритетів щодо наукових досліджень. Для цього потрібне широкомасштабне розширення наукової бази перш за все у країнах, що розвиваються, зміцнення їх науково-дослідного потенціалу, особливо в галузях, пов'язаних з довкіллям і сталим розвитком.

Розробка екологічної політики та політики у сфері розвитку мають здійснюватися на основі найбільш надійних оцінок і наукових знань, з урахуванням розширення міжнародної співпраці, взаємодії між ученими та органами управління з метою зміни існуючих структур виробництва і споживання. Існує також потреба в отриманні і запровадженні знань щодо можливостей різноманітних спільнот і культур у справі досягнення сталого розвитку з урахуванням взаємозв'язків на національному та міжнародному рівнях. Значного розширення також потребує розвиток зв'язків та співробітництва між ученими шляхом сприяння впровадженню програм і заходів у галузі міждисциплінарних досліджень.

З урахуванням зазначених завдань виникає потреба, щоб у кожній країні були створені бази даних у сфері природознавчих і соціальних наук, пов'язаних зі сприянням сталому розвитку. Мають бути визначені основні потреби і пріоритети в галузі досліджень (в контексті міжнародної наукової діяльності), створені належні організаційні механізми на відповідному місцевому, національному, субрегіональному та регіональному рівнях, а також у межах системи ООН. Таким чином може бути забезпечена більш ґрунтована наукова основа для вдосконалення екологічної політики та стратегій у галузі розвитку, узгоджених з довгостроковими цілями сталого розвитку.

3. Проведення наукових досліджень – лише перший крок, що може зробити наука на підтримку сталого розвитку. Дослідження створюють можливість для використання їхніх результатів у формуванні наукових оцінок (перевірок) нинішнього стану справ і варіантів майбутнього розвитку. Йдеться про підтримання біосфери у відповідному здоровому стані та уповільнення темпів зменшення біологічної різноманітності.

Наукові оцінки і прогнози мають здійснюватися і враховуватися у практичній діяльності на усіх рівнях – глобальному, регіональному, місцевому. Адже, хоча багато довгострокових екологічних змін мають глобальні масштаби, не менше значення мають зміни на національному і місцевому рівнях. Саме на місцевому та національному рівні дуже часто діяльність людини спричиняє виникнення і посилення таких глобальних загроз як спустелювання земель чи руйнування озонового шару в стратосфері.

Чимало країн ввели у практику регулярну підготовку доповідей з питань навколишнього середовища і розвитку, в яких дають огляд нинішнього стану і визначають тенденції на майбутнє. Для того, щоб ці доповіді ефективно використовувалися при здійсненні глобальних та регіональних оцінок, вони мають бути більш повними, широкими за обсягом і включати результати ретельних досліджень нинішніх і майбутніх умов. Тоді вони можуть стати основою для обґрунтованих припущень стосовно відповідних можливих заходів людства з використанням найбільш досконалих моделей.